

Reanimacija v arhitekturi

Predavanje na Piranskih dnevih arhitekture, november 2010

Jurij Kobe

Atelier Arhitekti je stalna, a hkrati odprta skupina, ki jo združuje predvsem sorodnost v pogledu in načinu dojemanja – doživljanja prostora.

Pojem in naslov *Reanimacija v arhitekturi* je izredno zanimiv, ne le zaradi polja oživitve ali rekonstrukcije, marveč predvsem v svojem širšem pomenu, v polju, ki zajema vse razmišljanje o arhitekturi. Začel bi z zadnjim stavkom, kjer v intervjuju za AB (št 183/184) briljantni predavatelj zadnjih Piranskih dnevov, Robert McCarter, citira Giannija Vattima:

Edifikacija ima dva glavna pomena – graditi in spodbujati moralnost ... Edifikacija mora temeljiti v etiki, spremljati pa jo mora izrekanje vrednot. Tako glede na prevladujočo miselnost kot na arhitekturno izkušnjo ima gradnja danes edino priložnost v »oživljanju etike«, torej v spodbujanju bolj etičnega načina življenja oziroma delovanja, osnovanega na ponovnem izbiranju tradicij, na sledovih preteklosti in pomenih, pričakovanih v prihodnosti.

In citiram naprej, kar drugi briljantni govorec leta nazaj na Piranskih dnevih, Juan Navarro Baldeweg, piše na letošnjem Beneškem bienalu:

Graditev je konstruktivna in dekonstruktivna, bolj kot za formiranje gre za metamorfozo, transformacijo. Ne tiče se le organizacije in konstrukcije, ampak se približuje tudi entropiji.

Naslov *Reanimacija* (lat. vdihniti, vdahniti dušo!, zbuditi,...) *arhitekture* mi v dobesednem prevodu zveni nekoliko pretirano, in to v obeh možnih pomenih ali razumevanjih:

- Smo arhitekti kader za spreminjanje sveta v tolikšnem obsegu, da bi lahko obšli vse (banalne) ekonomske zakonitosti, da bi preprosto odrinili vse neizprososti trga, ali imamo moč zanikati ali zaobiti tisto nujnost: vse prodati, pod vsakršnimi pogoji, kot to zahteva današnji čas?

- Nam je, po drugi strani, še vedno dovoljeno kot L. C.-ju vzklikati *Arhitektura ali revolucija?* in na ta način obuditi dušo arhitekture?

(Še bolj vprašljivo je pričakovati nekaj podobnega danes, ko vsi filozofi poudarjajo aktualno odsotnost ali padec vsakršne projekcije v prihodnost. Šibko oživljeni, nekoč revolucionarni časopis *Tribuna* leži redko dotaknjen v visokih kupih po naših šolskih hodnikih ...)

A ostanimo danes na udobnejši strani in se osredotočimo na enostavnejše teme, vključno s prej citiranimi mislimi: tudi sam se pridružujem prepričanju, da razlikovanje med estetiko in etiko v arhitekturi nikakor ne deluje. In tako je (ne le po mojem prepričanju) naslov prejšnjega Beneškega bienala: *Več etike, manj estetike* le nekakšna besedna igra.

Že večkrat sem omenjal odgovor finskega arhitekta na vprašanje avstrijske revije *Architektur aktuell*, zakaj finska arhitektura že tako dolgo ohranja svoj ugled. Odgovor je bil zelo preprost: Mogoče zato, ker z arhitekturo še vedno rešujemo probleme! Rekel bi, da še vedno kar nekaj arhitektov ali arhitekturnih skupin črpa navdih iz avtohtonih in okoljskih razmer in potreb, (imamo srečo, da je tu kar lep šopek takšnih!) – a pripovedujemo si zgodbe, drug drugemu! In vendar je mnogo več drugačnih, ki jih tu ni! Mogoče bi bil lahko prav to eden od drugih pogledov na reanimacijo arhitekture (prostora?) – pojmovanje procesa rojevanja arhitekture iz že obstoječe arhitekture ali iz kraja, kjer naj bi bila arhitektura umeščena. Namreč, vedno ko vstopamo v prostor, ki je že oblikovan – ali pa tudi ne, ta prostor že z našim vstopom postane kraj ... pravzaprav ni arhitekturne intervencije v prazen prostor! In to dejstvo vključuje tudi proces animacije, rojstva nekega arhitekturnega dela: (Scarpa, prav tako kot sto let prej Chopin, je svoja dela obdeloval, brusil s svinčnikom in radirko, da je lahko videl, kaj je bilo pred tem napisanega ali narisane. Tu ne gre le za razvoj lastne kompozicije, temveč za stališče do kozmosa! Dopustiti vidno to, kar leži spodaj! (palimpsest).

Ob delu me vedno zavzame vprašanje, kako intenzivno in v kolikšni meri uvajati nekaj novega, nekaj tujega v kraj moje intervencije. Naj gre za novo arhitekturo ali za adaptacijo. Pravzaprav tu ne gre za veliko razliko! Prostor je že poln form, zaseden s preobiljem oblik, torej gre za vprašanje, koliko ga napolniti z novimi.

Vstopajoč v svet, prostor, naravo, kjer naj bi bila umeščena naša intervencija, zgradba, na katero naj bi se naš projekt nanašal, podzavestno in nehote sledimo sledi in značaju tega sveta. Nezavedno sledimo osém, ritmu, sekvencam prostora, ki se ga dotikamo. Linije naših gest sledijo temu ritmu. Še preden začnemo z našimi analitičnimi pristopi, postajamo del tega novega sveta!

In ne le to: arhitekture ne oblikuje le fizična forma, pač pa tudi pomen, program in seveda v širšem pomenu kultura prostora! Nikoli ne bom pozabil vzdušja v Benetkah, ko je stari profesor Ravnikar ob priložnosti prve pomembne mednarodne predstavitve Plečnikovih del želel govoriti v slovenskem jeziku (z vedno nadležnim prevodom!), četudi je bil kar dober v italijanščini. (V šestdesetih je prejel nagrado Ex aequo na natečaju za beneški Tronchetto – to je bil ambicioznejši projekt kot bolnišnica L. C.-ja ali Khanova kongresna palača!) S tem, ko je Plečnikovo delo želel predstaviti v slovenščini, je Ravnikar hotel občinstvu preprosto (a občutljivo) povedati, da je treba razlago Plečnikovega dela slišati v jeziku, v katerem je bila mišljena in zastavljena. S to gesto nam je vsem razločno pokazal, kako pomembna je usidranost arhitekture v njeno kulturno okolje.

In tu bi rad povedal, da mi dejstvo, da moram govoriti o naši arhitekturi v angleščini – ne le zaradi moje nerodne angleščine (ta je že sama postala nerodna in preprosta že z dejstvom, da je postala internacionalni jezik), pač pa zato, ker verjamem, da arhitektura, ki jo počnemo, pripada temu posebnemu delu sveta. Kljub temu da mnogi moji kolegi radi razlagajo svojo arhitekturo v angleščini tudi v naši deželici!

V našem Atelieru arhitekture ne vidimo kot artefakta, zgrajene skulpture. V njej raje vidimo možnosti, ki jih odpira. Saj vsaka arhitektura, vsako oblikovanje (formiranje) prostora vpliva na mnogo širše območje, kot dejanski fizični akt konstruiranja nekega objekta. Vpliv tega dejanja se ne konča na fizičnih mejah ustvarjenega. Tako ustvarjeni prostor ali njegova zgodba se razširja in nadaljuje naprej v okolje (v svet) krepko preko svojih fizičnih meja. In nas posebno zanima tisti del arhitekture, kjer se njen materialni del končuje in se njena pripoved začanja širiti v okoljski fizični in pomenski prostor, raztezajoč se v to, kar je med materijo in tistim, kar njeno snov determinira in definira.

Umetnost ne reproducira tega, kar vidimo, pač pa to naredi vidno ... govori Paul Klee v enem svojih pisanj. (Tolikokrat je že bila kot referenca citirana pripoved Kleejevih risb in slik. Močne so namreč v zgodbah izza svojih površin.)

Ob arhitekturi, ki jo počnemo, bi opisal naš odnos do okolja kot zelo preprosto srečanje in preprosto soočenje. Renesančni arhitekt in pisatelj v svoji knjigi *Življenje najslavnejših*, govoreč o etiki v arhitekturi, o spoštovanju do nekega že opravljenega dela, omenja med drugim tudi *princip drugega moža*. Dobro vemo, da so se v zgodovini mnoge arhitekture gradile skozi več generacij, zatorej se to vodilo zdi nekako razumljivo. Toda to preprosto stališče zadobi danes, ko se o njem sprašujemo v širšem kontekstu, kar nekaj novih plasti, novih pomenov. Kdo je je ta *prvi mož*? Obstoječa arhitektura, ki naj bi bila prenovljena, obstoječ prostor ali kraj, morda celo čista in neokrnjena narava, kjer naj bi pustili svojo sled? Zato želimo, da je arhitektura, ki jo počnemo v našem Atelieru, v osnovi zelo enostavna. Želimo predvsem prisluškovati, ne da bi nas preveč zaposlovali popolni odgovori. Lahko bi dejal, da nas vse zanimajo predvsem vprašanja, ki nam jih arhitektura zastavlja. In z arhitekturo, ki jo počnemo, želimo pustiti kolikor mogoče prostora tistim, ki jo bodo naselili, izdelali – vsakdo na svoj način. Pomembnost pavze!

Vabilo k letošnjim Piranskim dnevem sem razumel kot namig, naj pokažem par primerov naših del, za katere menim, da govorijo v smeri teme letošnjega srečanja. Začel bom z natečajnim projektom, s katerim nismo uspeli, a po mojem mnenju dobro ilustrira naš pristop k projektiranju.

Univerzitetni kampus v Novem mestu

Natečajni projekt za novi univerzitetni kampus na periferiji manjšega, a hitro razvijajočega se mesta na jugovzhodu Slovenije. Kampus naj bi imel zmožnost postopne rasti, fakultete za fakulteto v redosledu, ki ga ni mogoče predvideti. Lociran je na območje nekdanjega vojaškega skladišča, z zapuščenimi, a dobro ohranjenimi zgradbami na med seboj precej izoliranih pozicijah. Najdeni ritem prostorskih razmestitev, ki jih je narekoval smisel primerne in zadostne oddaljenosti med vojaškimi skladišči, *objet trouvé*, uporabimo v novi vlogi: predstavlja nam ritem zametkov posameznih različnih dejavnosti, ki kasneje neodvisno ena od druge sledijo zahtevam svojega razvoja in rasti. Tako nam je najdena organizacija vojaškega skladišča našla pot k zasnovi kampusa.

Parki v Ljubljani

1. Kolezija

Mali park ob Gunduličevi naj bi predstavljal nekakšen dnevni prostor predvsem za bližnji dom starejših občanov. Tako je z živo mejo, značilnostjo tega območja, izoblikovan v »sobane«, skozi katere poteka pločnik vzdolž ulice. (Mogoče kdaj podaljšan do priključka Zelenega pota na Finžgarjevo). Vsaka sobana je opremljena s klopjo. Ob Finžgarjevi se ob prelomu brežine zasadi živa meja (gaber). Ob cesti se oblikuje kolesarska steza, pločnik za pešce pa se vodi ob živi meji ob prelomu zelenice v breg Gradaščice. V sicer enakomernem zelenem prostoru je poudarjen iztek Lepega pota z možnostjo postavitve herme. Obstoječe visoko zelenje je izčiščeno, da dobi ustrezno veljavo. Most se, v kolikor je to mogoče, ohrani v obstoječih gabaritih, na novo se izoblikujejo robni venci in ograja s poudarjeno novo osvetlitvijo.

2. Gradaščica

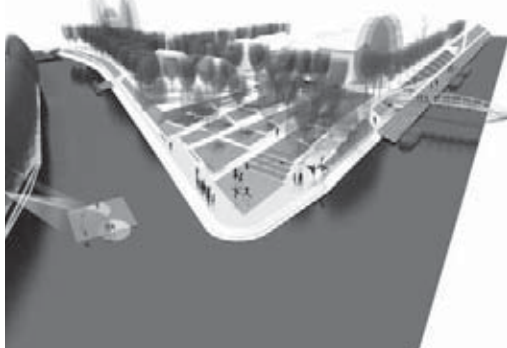
Most naj bi bil že zaradi svoje vloge (je eden glavnih vstopov v mestno središče) oblikovan kot mestotvorna zgradba. Da bi dosegli ustrezen odnos med razmeroma majhno premostitveno dolžino in zaradi prometa potrebno širino mosta, so krilni zidovi podaljšani na dolžino iztegnjenih stopnic, ki povezujejo dvignjen cestni nivo z nivojem parka ob vodi. Vertikalni poudarek dveh parov kandelabrov, ki s svojo postavitvijo sledijo krilnim zidovom, že na daleč opredeljuje prostor mostu tako vo-

zečemu po mestni aveniji kot sprehajalcu v parku ob Gradaščici. Ureditev prostora pod mostom naj bi bila zaradi povezave obvodnega parka na obeh straneh mostu čim bolj odprta in atraktivno oblikovana. Kot aluzija na Plečnikova perišča na spodnjem delu toka Gradaščice je pod mostom s skromno razširitvijo struge ustvarjena manjša atrakcija na poti po parku. Ureditev parka želi novo razširjeno urbano zeleno površino in njene posamezne poudarke navezati na mrežo mestnih prostorov.

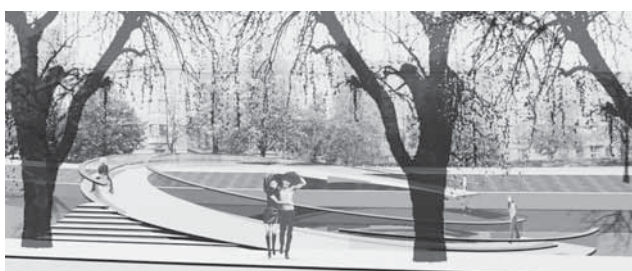
3. Špica

Dragoceni konec mesta in sveta s čudovitim razgledom oblikujemo v prostor, ki bo namenjen različnim javnim programom. Robno zazidavo ob Prulski aleji, ki naj bi se iztekala v pešaški in kolesarski most proti območju lžanske ceste, večnamenski paviljon z restavracijo, večnamensko galerijo in infocentrom. Od tu se kaskadno spušča ploščad, delno tlakovana, zvečine pa zatravljena in sporadično zasajena z višjim rastlinjem, velik prostor za razstave na odprtem, lahko pa kar avditorij za večje poletne predstave – tako na obrežju kot na veliki vodni površini. Vzhodni del Špice sledi današnji ureditvi s klančino, vzporedno z Gruberjevim kanalom. Ob obrežju se nadaljuje začetni profil, ki ga opremimo s pristani. Zahodna stran Špice je urejena v enakomernem padcu. Kaskade dajejo obvodnemu svetu podnevi primerno parkovno ureditev, ki omogoča oblikovanje več intimnejših delov sicer večje celote, ob večerih pa naravno tribuno za prisostvovanje dogodkom. Toda vsakokrat, ko se na gradbišču odkrije nekaj pomembnega (čeprav že pričakovane), se človek počuti nekako indolentnega. Ali bi bila shema zasnove enaka, če bi zagotovo vedeli, kaj bo na kraju najdeno? To pot je bilo odkrito 4500 let staro naselje. Naselje na lesenih kolih ob robu jezera ali vsaj na močvirju, ki je bilo tedaj tudi tu!

4. Brv v Ljubljani

V tem objektu ne vidimo le naprave za povezovanje dveh bregov struge Ljubljanice. Širšemu prostoru primerno predstavlja eno od pomembnih programskih in prostorskih sekvenc tega območja. Rdeča hiša na desnem bregu predstavlja za Ljubljano pomemben odmev dunajskih stanovanjskih dvorov (die Höffe). Njen vstopni prostor s strani Ljubljanice je nekoliko nesrečno stisnjen in kar kliče po monumentalnejšem odprtem mestnem prostoru. Levi breg neposredno nasproti je, v kontrast, pozidan z drobnim tkivom ostankov in predelav dvoriščnih prostorov nekdanje obrtniške, usnjarske ulice Šempetrskega predmestja, ki pa se mu z oživiljeno nekdanjo Pollakovo usnjarno obeta vsebinsko bogat program. Želeni trg nad Ljubljano interpretiramo z abstraktnjšo kolobarno ploskvijo, ki je zaradi zahtevane višine nad vodno gladino na eni strani dvignjena, na drugi pa sta ostanka iste krožnice, tako nastala pomola, spuščena nižje nad vodo, da omogočata enostavnejše vstopanje v napovedovani vodni promet, za potrebe gasilcev, ... Nepopolnost kolobarja odzvanja nepopolnost simetrije v zasnovi Rdeče hiše. Tako oblikovana brv opredeljuje tudi okvir avditorija za gledalce Gledališča na vodi, katerega umestitev se tudi tu, kot v mnogih drugih ambientih Ljubljane, kar sama ponuja.

5. Mesarski most

Most stoji v vrzeli med znamenitima Plečnikovima tržnima lopama, na mestu, kjer je že njen arhitekt pred skoraj 100 leti predvidel monumentalno vez med tržnico in Petkovškovim nabrežjem s povezavo proti železniški postaji. Za most je bil že pred več kot 25 leti razpisan prvi javni anonimni natečaj. Pričujoči most je rezultat drugega natečaja, ki je bil s številno udeležbo izveden leta 2008. Neposreden povod za gradnjo je bila zahteva, da se preko Ljubljanice speljejo komunalni vodi, zato je tudi glavni

delež investicije bremenil ljubljansko Energetiko. Most naj bi s svojo veliko površino predstavljal pomemben del ljubljanske tržnice. Njegova konstrukcija je namenoma subtilna. Prvič zato, da dopušča lepe poglede z Zmajskega mostu na Tromostovje in obratno. Drugič, da bi prostoru pod mostom dopustili kar največ svetlobe. Iz istega razloga sledi tudi odločitev oblikovalcev, da se stranska pasova velike mostne površine, ki jo nosijo jekleni okvirji, izvede v steklu. Velika višinska razlika med nabrežji Ljubljane na tem mestu je premagana z obojestranskimi stopnišči, ki ju spremljata klančini za gibalno ovirane. Sestavni del mostu na strani ljubljanske tržnice je tudi prostor pod mostom, povezan z dvigalom v Plečnikovi tržni lopi: tu so umeščene javne sanitarije, prostor za previjanje ter dostop do predvidenega parkirišča pod tržnico. Izrednega pomena je ponton, namenjen vstopno-izstopni postaji mestnega rečnega prometa, dostopen tudi gibalno oviranim. Na tem prostoru so znova zasajeni štirje topoli, kakor jih je že arhitekt Plečnik, kot zeleni poudarek tega pomembnega prostora. Danes topoli prebadajo mostno ploščo in tako na daleč opozarjajo na navzočnost novega mostu. Mesarski most ima tudi svoje pomembno sporočilo. Umeščen je v središče nekdanjih mesarskih lop, zato ga zaznamujejo skulpture, ki na svoj način pripovedujejo to zgodbo. Na Petkovškovem nabrežju most označuje velik kip Prometeja, na brončeni mostni ograji pa miniaturne hudomušno namigujejo na dogajanje v tržnih lopah.

Lutkovno gledališče v Mariboru

V baročno strukturo že davno opuščene minoritskega samostana je umeščen program Lutkovnega gledališča Maribor. Drobni deli tega programa so umeščeni v obstoječo strukturo. Volumni, ki sprejemajo poglavitni del nove dejavnosti, kot so velika dvorana, odrski stolp in vsa temu namenjena tehnologija, so vsajeni v telo, ki povsem samostojno nosi tudi vso temu potrebno fizično lupino: kubus odrskega stolpa stoji na stopalu, vsajenem v samostanski atrij, ter nosi tako streho nad dvorano atrija kot tudi nad odprtim avditorijem, namenjenem letnim dogodkom. Toda v povezavi z lutkovnim teatrom je neka zadrega! Predstave v teh gledališčih so zelo različne: lutke lahko merijo le nekaj centimetrov, v drugih pa celo par metrov. In vse zahtevajo primerno vzdušje. Različnim atmosferam, ki jih zahtevajo predstave z lutkami različnih velikosti, se v našem projektu prilagaja tudi velikost dvorane, umeščene v samostanski atrij. To omogoča pomična tehnološka stena s tehničnimi kabinami in shrambo sedežev, ki jih pušča na voljo glede na željeno velikost avditorija. In se lahko pomika naprej in nazaj – do položaja, ko originalni atrij ostane povsem prazen. Kar nekaj napora je bilo vloženo v prizadevanje, da bi čim manj oškodovali originalno strukturo. A tu so veselja in presenečenja ob odkrivanju skritih dostojanstev originalne zgradbe.

Prenova in dograditev zgradbe SNG Opera in balet

Dograditev in prenova ima namen nikoli adekvatno dograjeni, sicer častitljivi zgradbi dati prostore nikoli ustrezno končane zgradbe ljubljanske operne hiše. Manjkali so prostori za vadbo, garderobe in depoji, posodobiti je bilo potrebno odrski sklop; za publiko pa pridobiti ustrezne prostore za druženje ter informacijski in blagajniški prostor. Novi del zgradbe nadaljuje simetrično zasnovane obstoječe hiše. Osrednji prostori, torej zadnji oder, dovoz z manipulacijo, pa tudi volumni vadbenih dvoran, so umeščeni v osrednjo os zgradbe. Delovni in spremljajoči prostori se nizajo z obeh strani osnovnih volumnov zaodrškega prostora. Odrski prostor se v širino poveča z očiščenjem garderob, ki sedaj zavzemajo obodski prostor, ter z izravnavo absidalnega odrskega dna. Ker je odrski prostor mogoče izdatno širiti le v globino, izkoristimo tu vso dimenzijo dodanega dela zgradbe. Manjkajoče prostore za publiko med odmori zadosti veliki foyer s potrebnimi spremljajočimi prostori, umeščen pod dvorano. Foyer se odpira v razmeroma plitva atrija. Atrij z dnevno blagajno ter infocentrom se odpira proti eni glavnih mestnih ulic, Cankarjevi cesti, na drugi strani zgradbe se atrij odpira na Valvazorjev park, ob njem je gledališka restavracija.

